Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra francouzského jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lidové názvy bylin ve francouzštině – lexikologická studie

Vernacular Names of Plants Medicinals in French – A Lexicological Study

Jaroslava Kaprálová

Vedoucí práce : PhDr. Jiří Jančík, Ph.D.

Studijní program : Francouzský jazyk se zaměřením na vzdělávání se sdruženým studiem
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Rok odevzdání: 2025

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Lidové názvy bylin ve francouzštině lexikologická studie vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nabyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.7. 2025

……

Jaroslava Kaprálová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala panu PhDr. Jiřímu Jančíkovi, Ph.D., za jeho odborné rady, laskavý přístup a čas, který mi věnoval.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá francouzskými lidovými názvy vybraných bylin a analyzuje je z několika lingvistických hledisek, zejména z pohledu lexikálně-sémantického, slovotvorného a etymologického. Praktická část je založena na analýze korpusu 27 lidových a 33 latinských botanických názvů, získaných především z publikace Gérarda Debuigne a Françoise Couplana *Petit Larousse des plantes médicinales*. Cílem práce je ukázat, jakými jazykovými procesy tato pojmenování vznikala a jak odrážejí kulturní, symbolické i percepční motivace tradiční společnosti. Názvy jsou dále tříděny podle typu motivace (např. vzhled, účinek, podobnost se zvířaty, náboženské a mýtické odkazy) a rozebírány z hlediska metafory, metonymie, polysémie, hyperonymie, konotací a frazeologie. Z analýzy vyplývá, že lidová označení bylin nevznikla náhodně, ale jsou jazykově motivovaná a významově bohatá. Práce přispívá k hlubšímu porozumění procesům lidového pojmenovávání bylin a jejich kulturnímu kontextu.

Klíčová slova: lidové názvy, byliny, etymologie, motivovanost, francouzština

Abstract

This bachelor's thesis focuses on French vernacular names of selected medicinal plants and analyzes them from several linguistic perspectives, particularly lexical-semantic, word-formation, and etymological. The practical part is based on the analysis of a corpus consisting of 27 vernacular and 33 Latin botanical names, primarily drawn from the publication *Petit Larousse des plantes médicinales* by Gérard Debuigne and Françoise Couplan. The aim of the thesis is to demonstrate the linguistic processes by which these names originated and how they reflect the cultural, symbolic, and perceptual motivations of traditional society. The names are further classified according to the type of motivation (e.g., appearance, effect, resemblance to animals, religious and mythical references) and examined in terms of metaphor, metonymy, polysemy, hyperonymy, connotation, and phraseology. The analysis shows that vernacular plant names did not arise arbitrarily, but are linguistically motivated and semantically rich. This work contributes to a deeper understanding of the processes behind vernacular plant naming and their cultural context.

Key words: vernacular names, herbs, etymology, motivation (in linguistic), french

Obsah

1 Úvod 8
2 Teoretická část 10
2.1 Jazyk a slovní zásoba 10
2.1.1 Vymezení základních pojmů 10
2.1.2 Členění slovní zásoby 11
2.1.3 Substantiva a adjektiva 12
2.1.4 Sémantické vztahy mezi lexikálními jednotkami 12
2.1.5 Lexikální pole 15
2.1.6 Princip ekonomie jazyka 16
2.2 Etymologie 17
2.3 Slovotvorba 18
2.3.1 Derivace 18
2.3.2 Kompozice 19
2.3.3 Přejímání slov 19
2.4 Teorie jazykového znaku 19
2.4.1 Semióza 19
2.4.2 Jazykový znak 20
2.4.3 Princip arbitrárnosti 20
2.4.4 Motivovanost 21
2.4.5 Lineárnost jazykového znaku 22
2.4.6 Diferenční hodnota 22
2.4.7 Intenze a extenze 22
2.5 Terminologie 23
2.5.1 Dvojí terminologie 23
3 Metodologie 25
4 Praktická část 26
4.1 lexikální pole podle motivovanosti 26
4.1.1 Podle léčivých účinků a užití 26
4.1.2 Zvířata 27
4.1.3 Části těla 28
4.1.4 Tvar listů nebo květů 28
4.1.5 Barva 29
4.1.6 Náboženské a mýtické odkazy 29
4.2 Lexikálně-sémantická rovina 30
4.2.1 Metafora a metonymie 30

4.2.2 Polysémie 32
4.2.3 Synonymie 33
4.2.4 Hyperonymie a hyponymie 33
4.2.5 Konotace 35
4.3 Etymologická rovina 36
4.4 Slovotvorná rovina 39
4.5 Frazeologie 40
5 Závěr 42
6 Résumé 44
Seznam použitých informačních zdrojů 46

1 ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je analýza francouzského lidového názvosloví bylin z lingvistického hlediska. Lidové názvy rostlin jsem si zvolila, protože představují cenný nástroj poznání, a skrze ně se odráží obraz světa tradiční společnosti, její každodenní zkušenost i specifické jazykové myšlení. Francouzština si zachovala mimořádně pestrou a bohatou zásobu lidových názvů bylin.

V této práci si kladu si za cíl zdokumentovat vybrané francouzské lidové názvy bylin, z lexikologického hlediska, a na jejich základě ukázat, jakými lexikálně-sémantickými, slovotvornými a etymologickými procesy tyto názvy vznikají. Zajímá mě, jestli odrážejí kulturní a symbolické motivace, nebo jsou nahodilé, a jak se vztahují k botanické terminologii, a jazykové ekonomii.

V teoretické části jsem se nejprve zaměřila na slovní zásobu a vysvětlila základní pojmy, které se vztahují k jazykové analýze lidových názvů bylin. Jako oporu jsem využívala zejména publikace Františka Čermáka, především jeho knihu *Jazyk a jazykověda*. Dále se zabývám principy lexikálně-sémantických vztahů, jako jsou metafora, metonymie, polysémie, synonymie, hyponymie a hyperonymie či konotace, a ukazuji, jak tyto sémantické procesy formují lidové názvosloví rostlin. Před zahájením lexikologické analýzy bylo nezbytné i teoretické ukotvení jazykového znaku, a jeho vztah k referentu, dále pak motivovanost, arbitrárnost, diferenční hodnota, intenze a extenze. K definování těchto pojmů jsem pracovala s knihou Ferdinanda de Saussura *Kurs obecné lingvistiky*. Tyto jazykovědné kategorie považuji za důležité, protože pomáhají porozumět tomu, jak lidová pojmenování rostlin odrážejí vztah mezi formou slova a jeho významem. Dále se věnuji slovotvorným postupům (kalk, přejímka, derivace, kompozice). Stručně charakterizuji i základní principy etymologického zkoumání. Součástí teoretické části je také frazeologie, která ukazuje, jak mohou lidová jména rostlin vstupovat do ustálených spojení a stát se součástí jazykového obrazu světa. V poslední kapitole teoretické části se věnuji rozdílu mezi oficiální botanickou terminologií, kterou stanovil Carl von Linné, a lidovým názvoslovím rostlin.

V praktické části se zaměřuji na analýzu konkrétního korpusu, který tvoří 27 lidových a 33 botanických názvů, přičemž tato disproporce odráží skutečnost, že jeden lidový název může

zastřešovat více botanických druhů (např. u hyperonymie). Vybrané názvy analyzuji z hlediska lexikálně-sémantické struktury, slovotvorných postupů, etymologického původu a frazeologických souvislostí. Opírám se zde především o informace získané z knihy *Les plantes et leurs noms: Histoires insolites ,* dále pak etymologických slovníků, nebo online slovníku *TLFi* :*Trésor de la langue Française informatisé,* a dalších zdrojů.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 JAZYK A SLOVNÍ ZÁSOBA

Vzhledem k tomu, že cílem této práce je analyzovat lidová pojmenování bylin, je právě slovní zásoba klíčová pro teoretické ukotvení tématu. V odborné literatuře se pro soubor všech slov určitého jazyka užívají různé termíny – *slovní zásoba, lexikum, lexikon*. V této práci budeme primárně používat označení *slovní zásoba*. [1]

Slovní zásobou rozumíme strukturovaný soubor všech lexémů (lexikálních jednotek) určitého jazyka sloužících k dorozumívání. Věda, která se slovní zásobou zabývá se nazývá lexikologie. Pro slovní zásobu je typická různorodost, neboť jsou zde zahrnuta jednoslovná i víceslovná pojmenování, kompozita, frazémy, deriváty, značková slova. Se vznikem nových slov se neustále vyvíjí a rozšiřuje. Nejrozsáhlejší český výkladový slovník *Příruční slovník jazyka českého* (1935–1957) obsahuje zhruba 250 000 heslových slov, avšak přesný počet jednotek celonárodní slovní zásoby nelze zjistit v žádném z jazyků. [2] Pro srovnání, francouzský informatizovaný slovník *Le Trésor de la langue française* uvádí přibližně 100 000 heslových slov.[3]

2.1.1 Vymezení základních pojmů

Z hlediska lexikologického můžeme rozlišovat mezi základními jednotkami slovní zásoby – *lexém a pojmenování.* Lexém je abstraktní významová jednotka slovní zásoby, zahrnující všechny tvary určitého slova, například jeho skloňování nebo časování. Často se označuje synonymem *základní lexikální jednotka* a představuje systémovou jednotku v rámci jazyka (langue). Tato znaková jednotka je formálně jednoduchá nebo složená (víceslovná), tedy tvořená jedním tvarem např. *menthe* (máta) nebo úhrnem všech tvarů patřících funkčně k sobě, jako např. bylina *oreille-de-souris* (myší ucho).

Přiřazením jazykového formy k určitému obsahu vznikne pojmenování, které vzniká z přirozené potřeby člověka pojmenovat vnější i vnitřní svět, jež ho obklopuje. Právě lidová pojmenování bylin pak ukazují, jak lidé tento princip uplatňovali v každodenním životě – často

[1] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. s. 172

[2] HLADKÁ, Zdeňka. *LEXIKON. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. 2017. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/LEXIKON

[3] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

odrážejí konkrétní vlastnosti rostlin a jejich účinky, jako je např. *herbe aux poux* (bylina proti vším). Procesem pojmenování se zabývá *onomaziologie*, která rozlišuje mezi pojmenováním popisným a značkovým (viz motivovanost). [4]

2.1.2 Členění slovní zásoby

Každý mluvčí disponuje aktivní a pasivní slovní zásobou. Aktivní slovní zásoba zahrnuje slova, která běžně používáme v každodenní komunikaci, zatímco pasivní slovní zásoba zahrnuje slova, jejichž význam známe a rozumíme jim, ale sami je zpravidla nevyužíváme.

Dále dělíme slovní zásobu podle frekvence používání ve společnosti na *centrum* (jádro) a *periferii* (okrajové vrstvy). Centrum tvoří frekventovaná, základní, všeobecná slovní zásoba, jež zahrnuje srozumitelná slova, která jsou používána většinou mluvčích. Naopak do periferie patří specializovaná slovní zásoba, jako jsou odborné termíny, neologismy, archaismy, knižní výrazy či slova specifická pro určité profesní nebo sociální skupiny. [5]

Stejně jako má jazyk svou syntaktickou a morfologickou strukturu, je i slovní zásoba vnitřně uspořádaná a podléhá normě a úzu. Jazyková norma je centrální pojem v jazykové kultuře. Vymezen jako soubor jazykových prostředků, které jazykové společenství pravidelně používá a zároveň je vnímá jako závazné. Úzus jsou slova běžně používaná bez ohledu na to, jestli jsou z pohledu jazyka přípustná nebo nepřípustná. Spolehlivý obraz o jazykovém úzu nabízejí jazykové korpusy, protože obsahují rozsáhlý a reprezentativní soubor jazykového materiálu. Kodifikace je oficiální zaznamenání jazykové normy. [6]

---

[4] HLADKÁ, Zdeňka. *POJMENOVÁNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-3]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/POJMENOV%C3%81N%C3%8D

[5] HLADKÁ, Zdeňka. *LEXIKON. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-03]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/LEXIKON

[6] NEBESKÁ, Iva. *JAZYKOVÁ NORMA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/JAZYKOVÁ NORMA

2.1.3 Substantiva a adjektiva

Substantivum neboli podstatné jméno je plnovýznamový slovní druh, který označuje osoby, zvířata, věci konkrétní a abstraktní. Typově se jedná o nejpočetnější slovní druh. Základní dělení substantiv je na apelativa (obecná jména) a propria (vlastní jména).[7] V této práci jsou substantiva chápána také jako základní lexikální jednotky odborného názvosloví, protože právě podstatná jména tvoří základ názvosloví rostlin.

Pro systematizovanou botanickou terminologii (viz kapitola Terminologie) je typické spojování substantiv s adjektivy (například druhová jména v latině nebo francouzštině), zatímco v lidových názvech se nejčastěji uplatňuje samotné substantivum. Pro zkoumání lidových názvů bylin je tedy klíčové zaměřit se především na substantiva jakožto hlavní nositele významu a obrazné motivace.

2.1.4 Sémantické vztahy mezi lexikálními jednotkami

Slovní zásoba představuje strukturovaný inventář lexikálních jednotek, které jsou vzájemně propojeny prostřednictvím různých typů sémantických vztahů. Slova v jazyce neexistují izolovaně, ale tvoří síť, v níž se navzájem ovlivňují a doplňují, a vytvářejí významové souvislosti. Míra podobnosti a její určování je jedním z věčných témat obzvláště u synonymie.[8] Klíčovou roli v tomto systému hrají sémantické vztahy, jako jsou synonymie, homonymie, antonymie či polysémie. Díky těmto vztahům jsme schopni vytvářet například synonymní řady, opozitní dvojice či rozlišovat různé významové odstíny slov. Strukturovanost a propojenost slovní zásoby v sémantické síti umožňuje jazykovému systému pružně reagovat na potřeby dorozumívání, obohacovat se a zrcadlit různé obrazy světa.

2.1.4.1 Konotace a denotace

Z hlediska analýzy lidového názvosloví je pro nás zajímavá i oblast lexikálních významů slov. Bylo by zajímavé zaměřit se na konotaci jednotlivých názvů bylin. Pojem konotace označuje sekundární, na kontextu závislé a v něm aktivované významové komponenty provázející základní, relativně konstantní designační složku lexikálního významu. Zjednodušeně se jedná

[7] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. s. 181

[8] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. s. 190

o pocity, představy, či myšlenky, které slovo evokuje v mysli mluvčího. Například slovo černý může vyvolávat konotace noc, zlo, smrt. [9]

Spolu s konotací je vhodné objasnit také pojem *denotace*, který bývá často uváděn v protikladu ke konotaci. Podle Čermáka lze denotaci chápat jako bilaterální vztah jazykového znaku k třídě objektů (včetně objektů abstraktních), tzv. denotátu, přičemž tento vztah má typicky slovníkovou povahu. [10] Například vavřín – francouzsky *laurier* má konotaci *úspěch, sláva*, naopak jeho denotátem by bylo např. - *rostlina rodu Laurus.*[11]

2.1.4.2 Homonymie

Homonymií rozumíme podobnost dvou či více lexémů založenou na podobnosti formy. Avšak jejich významy jsou odlišné. Jeden člen tohoto vztahu se nazývá homonymum, a ten je rozlišován podle formy na homograf a homofon. Pokud jsou dvě slova shodná graficky, jedná se o homograf např. *couvent (klášter)* × *ils couvent* . Homofon je graficky znázorněn odlišně, ale jeho fonická forma je totožná např. *dans x dent*.

K homonymii spadá i paronymie, jež zahrnuje paronyma, která jsou si podobná jak grafickou, tak fonickou. Na rozdíl od homonym ale jejich podobnost není formálně identická.[12] Ilustrovat to lze na slovech *collision (srážka) a collusion (spiknutí).*

2.1.4.3 Synonymie

Pod pojmem synonymie, česky souznačnost, se skrývá vztah dvou nebo více lexémů různé formy, založený na podobnosti významu (například *pes-čokl)*. Podle stupně podobnosti by se daly vymezit absolutní synonyma, jejich existenci však Čermák popírá. Populární slovníky tedy využívají synonyma částečná. Je zajímavé, že podobnost vnímá každý individuálně.

Existence synonym vyplývá z jazykové variability a individuální potřeby k obměně pojmenování v komunikaci, tedy k stylistickému a funkčnímu rozvrstvení jazyka. Synonymie

---

[9] HLADKÁ, Zdeňka a VAŇKOVÁ, Irena. *KONOTACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-06]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KONOTACE

[10] ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3. s.104

[11] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-04]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

[12] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. s. 190

zasahuje do všech slovních druhů a rovin jazyka – nejen na úrovni jednotlivých slov, ale i frazémů, vět nebo deskriptivních opisů.[13]

2.1.4.4 Antonymie

Pojmem antonymie (opozitnost) rozumíme výskyt lexémů s protikladným významem. Těm říkáme antonyma. K opozitům vlastním řadíme i komplementární (např. *homme x femme*) a konverzní (např. *acheter x vendre*). Základem tohoto dělení je ne/gradovatelnost, což chápeme jako schopnost vyjadřovat stupně platnosti téhož typu významu, čehož si můžeme všimnout na příkladu *rapid x lent*.[14]

2.1.4.5 Hyponymie

Na rozdíl od výše zmíněných sémantických vztahů má hyponymie hierarchický charakter. Tento vztah spočívá v existenci nadřazeného výrazu, tzv. hyperonyma, a podřazených výrazů, tzv. hyponym, které sdílejí jeho význam a zároveň jej specifikují. Příkladem může být slovo *plante* (hyperonymum) a pod něj spadající výrazy *lavande*, *rose*, *pivoine* (hyponyma). Stejný princip, jenže obráceně se nazývá hyperonymie, kde bychom řekli, že květina je hyperonymem růže. Na základě tohoto principu funguje také taxonomie, u které jde o stejný hierarchický princip. Avšak taxonomie se vztahuje k systematizaci členů přírodní říše.

Někdy se s hyponymií uvádí i meronymie, která rovněž vyjadřuje vztah části a celku – například mezi výrazy *livre* , *chapitre*, . V tomto případě označujeme část celku jako *meronymum*.[15]

2.1.4.6 Polysémie

Polysémie (mnohoznačnost) představuje vnitřní uspořádání významových složek jednoho lexému. Jde o jev, kdy jedno slovo (lexikální jednotka) nese více významů, které jsou si vzájemně významově blízké, a lze mezi nimi prokázat sémantickou souvislost. Například slovo *koruna* může označovat horní část stromu (*koruna stromu*), královský odznak moci (*královská koruna*), nebo měnovou jednotku (*česká koruna*). Pokud má slovo pouze jeden význam, hovoříme o monosémii.[16] V kontextu lidového názvosloví bylin se polysémie projevuje

[13] ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3. s.263
[14] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. s.191
[15] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. s.191
[16] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. s. 192

například u názvu *coquelicot*, který označuje nejen vlčí mák, ale také jasně červenou barvu či drobnou sladkost. [17]

2.1.4.7 Přenesená pojmenování

Vznikají sémanticky, tedy novým významem existujícího slova, bez formální změny.

Pojem metafora pochází z řečtiny, a překládá se do češtiny jako *přenesení*. Znamená to totiž přenesení významu na principu podobnosti. Metaforu chápeme jako náhradu slova jiným obrazným slovem např. Petr je *vítr*, tím se liší od přirovnání *Petr je rychlý jako vítr*. Teorie přenosu klade důraz na vztah mezi oblastmi, jež jsou propojeny podobností tvaru, vlastností, nebo funkcí. [18] V lidové nomenklatuře rostlin se metafora uplatnila např. u francouzského pojmenování pro pampelišku *dent de lion* (lví zub), které vzniklo na základě podobnosti listů se lvími zuby.[19]

Pojmenování na základě vnitřní podobnosti nazýváme metonymií. Podobnost, nebo také souvislost, je spíše věcná. Při rozboru lidového názvosloví rostlin se setkáme s metonymií u názvů jako je např. *herbe aux chats* neboli šanta kočičí. Toto metonymické pojmenování vykazuje souvislost s funkcí/užitím – název vzniká z účinku byliny na kočky. [20]

Zvláštní typ metonymie, založený na kvantitativní souvislosti – část-celek, celek-část, druh-rod atd. nazýváme synekdocha. Jako příklad , kde část označuje celek jsou *hladové krky* , nebo ve francouzštině *des bouches á nourir* (doslova ústa k nasycení), v obou případech se myslí lidé jako celek, nikoli pouze ústa, či krk.[21]

2.1.5 Lexikální pole

Lexikální pole můžeme chápat jako snahu o systematizaci slovníku. Stejně tak jako ostatní lingvistické oblasti jako třeba gramatika, je i lexikon strukturovaný. Lexikální pole mají smíšenou paradigmatickou i syntagmatickou povahu. Pojmem lexikální pole rozumíme množinu lexikálních jednotek, jež jsou seskupeny na základě významové či tematické

---

[17] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

[18] NEKULA, Marek. *METAFORA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/METAFORA

[19] COUPLAN, François. *Les plantes et leurs noms: histoires insolites*. Guide pratique. Versailles Cedex, France: Éditions Quæ, 2012. ISBN 978-2-7592-1800-4 .

[20] [20]*TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

[21] *Synecdoque (figure de style): Définition et exemples*. [online]. 2024. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://quillbot.com/fr/blog/figures-de-style/acrostiche/

příbuznosti. Tento přístup umožňuje nahlížet na slovní zásobu systematicky – např. i názvy rostlin lze chápat jako součást tematicky vymezených lexikálních polí (např. podle barvy, zvířecích přirovnání, tvaru apod.).[22]

V rámci této práce se však zaměřuji jen na dílčí podmnožinu obecného lexikálního pole názvů rostlin — konkrétně na lidová pojmenování bylin ve francouzštině. V praktické části práce proto vymezuji a analyzuji tato dílčí lexikální pole podle motivačních rysů, které jednotlivá pojmenování spojují (například názvy podle podobnosti se zvířetem, či tvarem listů).

2.1.6 Princip ekonomie jazyka

Lidové názvosloví rostlin úzce souvisí s principem jazykové ekonomie, tedy se snahou vyjadřovat se úsporně, s minimálním úsilím a zároveň srozumitelně. Jak uvádí Kapráliková ve své práci *Aspects of Linguistic Economy*, princip ekonomie jazyka vychází z tzv. „principu nejmenšího úsilí“ (Zipf, 1949). Autorka jej definuje následovně:

„« the principle of least effort » (Zipf, 1949 in Vincentini, 2003 p.39). In such a theory, the principle of economy plays an important balancing role: any non-economic change, which would bring about an excessive cost in terms of efforts and constitute an obstacle to comprehension, will be automatically removed or avoided.“[23]

V překladu: *„Princip ekonomie jazyka vychází z principu nejmenšího úsilí (Zipf, 1949). V takové teorii hraje princip ekonomie vyvažující roli: jakákoli neekonomická změna, která by nadměrně zvyšovala náklady na vyjádření a stala se překážkou porozumění, bude automaticky odstraněna nebo se jí jazyk vyhne.“*

Dle tohoto zdroje, lze princip ekonomie jazyka vysvětlit jako tendenci jazykových mluvčích zkracovat slova, neutralizovat fonologické rysy nebo redukovat nadbytečné výrazy. U lidových názvů bylin často dochází k tomu, že složité odborné pojmy jsou přetvářeny do jednodušších, výstižných a snadno zapamatovatelných podob.

S redukováním výrazů souvisí i snaha minimalizovat synonyma s totožným významem a shodným použitím ve všech kontextech (tzv. úplná synonymie, např. *astronaut – kosmonaut*)

[22] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. s.194
[23] KAPRÁLIKOVÁ, Ivana. *Aspekty jazykovej ekonómie*. [online]. Bratislava, 2015. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/357831903_Aspects_of_linguistic_economy

U takových synonym se upřednostňuje pouze jedna varianta, a důsledkem toho ostatní ustupují v četnosti používání.[24]

Tento princip jazykové ekonomie si můžeme představit prakticky na příkladu. Když půjdu po louce, nebudu používat odborné pojmenování *Taraxacum officinale*, ale spíše běžné lidové označení *pissenlit* nebo *dent-de-lion*, které je kratší, srozumitelné a pro běžnou komunikaci úspornější. Naopak při rozhovoru s botanikem nebo v odborném textu bych zvolila právě vědecký název *Taraxacum officinale*, protože ten díky vědeckému názvu jednoznačně určí druh. Tento kontrast dokládá, jak se různé vrstvy slovní zásoby uplatňují v souladu s principem jazykové ekonomie.

Tento příklad ukazuje jazykovou úspornost: lidové názvy bylin zkracují námahu mluvčího i posluchače, umožňují rychlé a srozumitelné dorozumění a přizpůsobují se komunikační situaci tak, aby nebyla zatížena nadbytečnými odbornými výrazy.

2.2 ETYMOLOGIE

Etymologie je diachronní lingvistická disciplína, kterou v této práci uplatnuji jako nástroj pro odhalení původu a vývoje lidových názvů bylin. Zkoumá nejen to, z jakého etymonu (původní slovo) se dané slovo vyvinulo, ale také jak se jeho význam v čase měnil, rozšiřoval, nebo byl nahrazen jiným. Etymologie ve slovech srovnává fonologickou, morfologickou a slovotvornou podobu daného slova se stavem příbuzným slov v jiných jazycích. Často dochází k posunům motivace, zániku původního etymonu (*deetymologizace*) nebo k přejímání a kalkování z jiných jazyků. Součástí etymologického bádání je i práce s rekonstrukcí předhistorické podoby slova (např. *gladius* → *gladiolus* → *glaïeul*)[25], která ukazuje, jak vizuální nebo funkční znaky rostliny formovaly její lidové pojmenování.[26]

Jako protiklad k etymologii můžeme přiřadit lidovou etymologii. Podle de Saussura je lidová etymologie definována jako: *pokus vyložit nepohodlná slova tím, že se připojí k něčemu*

[24] HLADKÁ, Zdeňka a DOČEKAL, Mojmír. *SYNONYMIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-06]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/SYNONYMIE

[25] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-09]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

[26] KARLÍKOVÁ, Helena. *ETYMOLOGIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/ETYMOLOGIE

známému.[27] Termín lidová etymologie (volksetymologie) zavedl do lingvistiky E. Förstemann roku 1852. V literatuře se lze setkat i s označeními jako naivní, falešná, lichá či pseudoetymologie. Jedná se o mylné, zpravidla nahodilé spojování etymologicky neprůhledného slova se slovem formálně nebo významově podobným, ale geneticky odlišným. [28]Například slovo z němčiny *durchbläuen*, v překladu do češtiny seřezat, zmalovat. Toto slovo se etymologicky vztahuje k *bliuwan* v překladu do češtiny zmrskat, přesto je však asociujeme s *blau* v překladu do češtiny modrý kvůli modřinám, které bitím vznikají.[29]

Nutno však podotknout, že lidová pojmenování rostlin nevznikají mylným výkladem, ale jsou zpravidla motivována praktickými pohnutkami, vizuální podobností, účinkem rostliny nebo kulturní tradicí.

2.3 SLOVOTVORBA

Před samotnou analýzou pojmenování bylin je důležité se seznámit se základy slovotvorby. František Čermák, český jazykovědec, považuje slovotvorbu jako nevhodný název, který v lingvistice přetrvává. Označení není přesné, neboť slovotvorba popisuje většinou jen hotové rezultáty, a nikoliv reálně probíhající procesy tvoření slov.[30] Výstižnější by bylo popsat tento proces jako stavbu slov, nebo jejich pojmenování. Mezi nejčastější slovotvorné postupy, a zároveň ty, které nás zajímají z hlediska analýzy slovotvorby lidových názvů bylin, patří především derivace (odvozování) a kompozice (skládání), a přejímání slov. [31]

2.3.1 Derivace

Připojením prefixu (předpony) nebo sufixu (přípony) k bázi vznikne odvozenina neboli derivát. Například v botanice ve francouzském jazyce se připojuje přípona – *ier*, takže z *olive* vznikne *olivier* (olivovník).

---

[27] SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*. 3. vyd., upr. Přeložil František ČERMÁK. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1568-6. s. 201

[28] JANYŠKOVÁ, Ilona. *LIDOVÁ ETYMOLOGIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/LIDOVÁ ETYMOLOGIE

[29]SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*. 3. vyd., upr. Přeložil František ČERMÁK. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1568-6. s. 202.

[30] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. str. 144

[31] ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3. s.184

2.3.2 Kompozice

Na rozdíl od derivace nepřipojujeme k základnímu slovu přípony, nebo předpony, ale tvoříme jej složením minimálně dvou slovotvorných základů. Každé základové slovo přitom nese svůj vlastní význam. Spojením těchto slov a jejich významů vznikne kompozitum (složenina), u níž vznikne nový, samostatný lexikální význam celku např. z *chèvre (koza) a feuille (list)* nám vznikne bylina *chèvrefeuille* (kozí list).[32]

2.3.3 Přejímání slov

Přejímat slova lze 3 možnými způsoby: přejímka, kalk, hybrid. Prvním způsobem rozšiřováním slovní zásoby je přejímání slov a víceslovných pojmenování z cizích jazyků, těm říkáme přejímky či výpůjčky kupříkladu slovo *sport* se užívá beze změny v mnoha jazycích. V cílovém jazyce se nic netvoří a nepřekládá.

Druhým způsobem je provedení doslovného překladu – kalk, jako je například anglické *skyscraper* – mrakodrap, německé *schreibmaschine* – psací stroj.

Třetím způsobem přejímky slova je složení slova ze dvou složek, jenž nesdílí stejný jazykový původ – hybrid, např. *mikrovlnka* (řecká předpona *mikro* - malý + české slovo *vlnka*). [33]

2.4 TEORIE JAZYKOVÉHO ZNAKU

2.4.1 Semióza

Než přistoupíme k samotné teorii jazykového znaku, je třeba si nejprve vysvětlit proces vzniku znaku – *semiózu.* Je to proces, kdy určitému objektu, jevu, věci, či osobě přiřazujeme znak. V podstatě můžeme říct, že se jedná o proces označování, jehož docílíme nejenom prostřednictvím jazykových výrazů, ale také signálů, symbolů a vizuálních obrazů. Rozlišujeme dva typy semiózy: *prvotní*, která se vztahuje jak k vytváření nového znaku; a *sekundární* , kdy z existujícího systému znaků vybíráme ten, který odpovídá naší aktuální potřebě něco označit nebo pojmenovat.

Tento rozdíl mezi vznikem znaku a jeho konkrétním užitím souvisí s rozlišením, které zavedl švýcarský jazykovědec Ferdinand de Saussure (1857–1913) – mezi *langue* (jazyk jako systém

[32] BOZDĚCHOVÁ, Ivana. *Kompozice.* [online]. 2017 [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KOMPOZICE

[33] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. s. 145

pravidel a jednotek sdílený jazykovým společenstvím) a *parole* (individuální, konkrétní užití jazyka v řeči). De Saussure hrál klíčovou roli ve vývoji moderní lingvistiky a sémiotiky a jeho myšlení tvoří základ strukturalistické tradice. [34]

2.4.2 Jazykový znak

Při analýze lidových názvů je nutné vycházet z teorie jazykového znaku, neboť každý název, ať už odborný nebo lidový je znakem. Jazyk je systém znaků s jejichž pomocí označujeme všechny předměty a jevy okolního světa. Otázkou je, co to vlastně je pojem jazykový znak, a jak ho pochopit. Obecně si lze znak představit jako pojem zastupující něco jiného. Jazykový znak je odrazem ontologického světa.

Nejběžnějším případem může být slovo, soubor znaků, ale i převod znaků na objekty, které zastupuje a naopak, se nazývá kód.

Užití znaku souvisí s významem a obsahem informace, kterou předáváme. Tento vztah znázornili Ogden a Richardson pomocí sémiotického trojúhelníku. Spojením všech vrcholů se propojují jazyk psychika a vnější realita. [35] **„Symbol (znak) vyvolává pojem, který se vztahuje k „předmětu“ mimojazykové reality (referentu), který je zastupován symbolem“**[36].

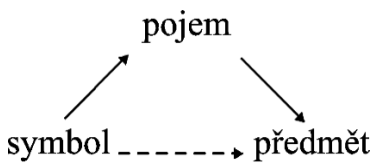

Obrázek 1 : Sémiotický trojúhelník podle Ogdena a Richardsona[37]

2.4.3 Princip arbitrárnosti

Klíčovou roli v teorii jazykového znaku hraje Ferdinand de Saussure, kterou vysvětlil v díle Kurz obecné lingvistiky. Podle něj je znak spojením pojmu s akustickým obrazem, nikoliv věc a jméno. Akustický obraz vzniká tehdy, když si něco říkáme v duchu, bez toho aniž bychom

[34] ČERNÝ, Jiří a HOLEŠ, Jan. *Sémiotika*. Praha: Portál, 2004. ISBN 8071788325.
[35] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. str 22, 23
[36] NEKULA, Marek. *ZNAK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-06-29]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/ZNAK
[37] *Nový encyklopedický slovník češtiny.URL: https://www.czechency.org/slovnik/ZNAK (navštíveno 29. 6. 2025))*

promluvili nahlas. Tento akustický obraz v nás vyvolává pojem a funguje to i naopak. [38]„De Saussure to vysvětluje mj. na lat. slově *arbor*, jehož „akustický obraz“ /arbor/ asociuje „pojem“ ‘strom’ a naopak „pojem“ ‘strom’ asociuje „akustický obraz“ /arbor/, přičemž slovo de Saussure považuje za základní jednotku jazyka i základní jednotku znakovou. “[39] Pro větší přehlednost zavedl de Saussure termíny *označující* (signifiant) jenž se vztahuje k akustickému obrazu, a *označovaný* (signifié) vztahující se k pojmovému protějšku. Tento vztah přirovnává ke stranám papíru, neboť *označující* i *označovaný* se bez sebe neobejdou, ale co je zajímavé je, že toto spojení lze považovat za arbitrární.

Arbitrárnost znaku znamená, že pojmenování věcí je nahodilé. Je to skutečnost, že vztah mezi *signifiantem* a *signifié* není přirozeně motivovaný, ale je výsledkem společenské konvence. Dokládá to fakt, že v každém jazyce se pojem, který má stejný význam pojmenoval různě např. pojem *strom*, který je latinsky *arbor*, anglicky *tree*, francouzsky *arbre*. Tímto se propojujeme s praktickou částí této práce, neboť rostliny jsou referenty, kterým náleží několik různých označení.

Na druhou stranu pojmenování nejsou nikdy zcela prázdné. Třeba symbol spravedlnosti *váha* by nemohl být označen jiným libovolným slovem, jako např. *vůz*. Mohli bychom zde rozvést i výjimky jako *onomatopoia* (zvukomalebná slova) nebo citoslovce, které se odchylují od principu arbitrárnosti, ale z důvodu omezení formátu práce se jí zde věnovat nebudeme. [40]

2.4.4 Motivovanost

Je užitečné si uvědomit, že běžně užívané jazykové znaky jsou převážně konvenční. Například označení pro zvíře *kůň* se v různých jazycích výrazně liší – německy *Pferd*, anglicky *horse*, francouzsky *cheval* atd. Tento příklad ilustruje princip arbitrárnosti (viz výše), tedy skutečnost, že vztah mezi výrazem a jeho významem není motivován vnitřní souvislostí, ale je výsledkem konvence.

Pojem motivovanosti označuje protipól arbitrárnosti, která – jak jsme uvedli výše – znamená, že vztah mezi formou a významem jazykového znaku je převážně nahodilý a konvenční. Motivovanost naproti tomu poukazuje na případy, kdy je tento vztah založen na určité

[38]SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*. 3. vyd., upr. Přeložil František ČERMÁK. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1568-6. s. 97.
[39] NEKULA, Marek. *ZNAK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-06-29]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/ZNAK
[40] SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*. 3. vyd., upr. Přeložil František ČERMÁK. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1568-6. s.98-99

podobnosti, souvislosti či odvoditelnosti mezi výrazem a významem. Taková slova často vykazují popisnost a bývají např. slovotvorně průhledná nebo napodobují zvuk (onomatopoie).[41]

Motivace bude hrát klíčovou roli v praktické části při analýze lidových názvů bylin. Tyto názvy budou klasifikovány právě podle toho, čím jsou motivovány. Může tam patřit například vzhled, léčivé účinky, vůně, barva apod.

2.4.5 Lineárnost jazykového znaku

Další vlastností jazykového znaku je podle de Saussura lineárnost. Akustická označující se zachycují lineárně, což znamená, že prvky jdou za sebou a tvoří tak řetěz, čímž vzniká měřitelný rozsah v jedné dimenzi, čemuž říkáme linie. Liší se tak od vizuálních označujících, jako jsou např. námořní signály, které spolu mohou koexistovat v prostoru, což může vést k nedorozuměním a komplikacím.[42]

2.4.6 Diferenční hodnota

Podle de Saussura jazykový znak nabývá takzvanou diferenční hodnotu, pokud ho vymezujeme vůči jiným znakům. Lze tomu rozumět tak, že nikoliv samotné pojmenování, ale odlišení jednoho znaku od ostatních ho činí hodnotným a získává význam. Příkladem mohou být anglická slova *sheep* (ovce) a *mutton* (jehněčí), která představují dvě různá slova s odlišnými významy. Ve francouzštině se pro oba významy (ovce i jehněčí) používá jediné slovo *mouton*, a rozlišení významu se děje až podle kontextu v řeči (parole), nikoli už v samotném jazykovém systému.[43]

2.4.7 Intenze a extenze

V rámci sémantické analýzy jazykového znaku rozlišujeme pojmy intenze a extenze, které odkazují na obsah a rozsah pojmu. Intenzí rozumíme soubor vlastností a rysů, které daný pojem charakterizují – například u pampelišky jde o žlutý květ, zubaté listy a často i její léčivé využití. Extenze pak zahrnuje všechny konkrétní rostliny, které označujeme slovem *pampeliška*, včetně jejích různých variant nebo příbuzných druhů, jež lidé takto běžně nazývají. [44]

---

[41] ČERNÝ, Jiří a HOLEŠ, Jan. *Sémiotika*. Praha: Portál, 2004. ISBN 8071788325.
[42] Tamtéž, s.100
[43] NEKULA, Marek. *ZNAK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-06-29]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/ZNAK

[44] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0. s.27

2.5 TERMINOLOGIE

Terminologie je nauka o termínech, jejich místě v systému jazyka, vlastnostech, tvoření a užívání. Cílem tradiční teorie podle Wüsterovy školy: preferování pojmu před termínem, zdůraznění jednoznačnosti, systémů pojmů a jejich definici. Vede ke standardizaci a přesné odborné komunikaci. Terminologii lze vysvětlit také jako soustavu odborného názvosloví (názvosloví botanické, právnické, strojnické atp.).[45]

2.5.1 Dvojí terminologie

Pojmenování rostlin nejen, že dává existenci, ale vypovídá například o jejich vlastnostech, zeměpisném původu, léčivých účincích, nebo ročních obdobích ve kterých rostou. Pokud se budeme zajímat o názvosloví rostlin, první, čeho si lze všimnout v každé francouzské botanické encyklopedii je, že jedna konkrétní rostlina může být zapsána pod různými názvy. Jedná se o oficiální dvojí terminologii, jež zahrnuje botanický název, psaný latinsky, a lidový název, používaný v každodenním životě.[46]

2.5.1.1 Botanické názvy bylin

Botanický neboli vědecký název je zpravidla psán latinsky, protože latina byla jazykem učenců a vědců už v dobách starověkého Říma. Díky jednotnému jazyku, si tak botanici napříč různým národům rozuměli. Až do roku 2011 byly všechny nové názvy rostlin popisovány latinsky, od té doby se mohou popisovat anglicky, nadále se však často odvozují z latiny a řečtiny.[47]

V nejstarších řeckých pramenech se rostliny uváděly pod jednoduchými jednoslovnými názvy , jako například *ampelos* (vinná réva), *elaia* (oliva).[48] Zásadní reformu v pojmenovávání rostlin přinesl roku 1753 švédský přírodovědec Carl von Linné ve své knize *Species plantarum.* Linné zavedl takzvanou binární nomenklaturu neboli označení rostlin rodovým (substantivum) a

[45] BOZDĚCHOVÁ, Ivana. *Terminologie*. [online]. 2017 [cit. 2025-07-06]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/TERMINOLOGIE

[46] PAR, Isabelle C. *Les différents noms des plantes.* [online]. 2022. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.gerbeaud.com/jardin/decouverte/differents-noms-plante,1868.html

[47] WILSTERMANN-HILDEBRAND, Maike. *Les noms botaniques des plantes : D'où viennent-ils et pourquoi existent-ils?* [online]. 2024. [cit. 2025-07-07]. Dostupné z: https://www.lubera.fr/journal/les-noms-botaniques-des-plantes-dou-viennent-ils-et-pourquoi-existent-ils-p5387#Beispiele-f-r-lateinische-Namen-und-ihre-Bedeutung

[48] BAILLAUD, Lucien. *Nomenclature botanique : noms des plantes en duo par Lucien Baillaud. Le Journal de Botanique.* [online]. 2024. [cit. 2025-07-06]. Dostupné z: https://www.persee.fr/doc/jobot_1280-8202_2012_num_57_1_1145

druhovým (adjektivum) jménem.[49] Předtím se používalo pouze rodové jméno např. *malus* (jablko). Připojení jedinečného druhového jména nám napomáhá rozlišovat mezi jednotlivými odrůdami rostlin. Jako první se uvádí rodové jméno s velkým počátečním písmenem a za ním jméno druhové začínající malým písmenem např. *Malus sylvestris* (jabloň lesní). Pro přehlednost v textu jsou botanické názvy psané kurzivou.

Co se týče významu, botanické názvy často nesou informace, jako jsou vlastnost druhu, nebo zeměpisný původ, či uctívají památku významné osobnosti. Je možné, že několik rostlin je označeno stejným druhovým jménem. Často se lze setkat s latinským slovem *officinalis* (lékařský), odvozeným od místnosti v lékárně, kde se připravovaly léky, jako u těchto bylin *Calendula officinalis* (měsíček lékařský), *Salvia officinalis* (šalvěj lékařská).[50]

2.5.1.2 Lidové názvy bylin

Nejčastějším pojmenováním jsou lidové názvy bylin, které francouzsky označujeme termíny *vernaculaire*, nebo *populaire*. Každá země, či region, disponuje vlastními lidovými názvy ve svém jazyce. My se v této práci budeme věnovat konkrétně francouzským lidovým názvům bylin. Užívání lidové nomenklatury v běžném jazyce, namísto názvů vědeckých, můžeme pokládat za jeden ze způsobů jazykové ekonomie (viz 2.1.6). Jakkoliv je toto pojmenování výhodné, má i svá úskalí, neboť jejich používáním mohou vznikat nedorozumění. Chybí jim totiž preciznost, protože jeden lidový název může zahrnovat více rostlinných druhů. Tato nepřesnost může způsobit nebezpečí záměny dvou zcela odlišných druhů, ku příkladu u *laurier* , který označuje jak Vavřín vznešený (*Laurus nobilis),* běžně používaný v kuchyni, tak i Oleandr obecný *(Nerium oleander*), který je vysoce jedovatý. Z tohoto důvodu je výhodnější vyhledávat či označovat rostliny podle latinského vědeckého názvu. Absence lidových názvů u mnoha planě rostoucích bylin vedla k umělému vytvoření lidového názvu tak, že došlo k pofrancouzšťování (francisation) latinských vědeckých názvů. Tyto názvy postrádají historickou hodnotu, a navíc nijak neusnadňují zapamatování či výslovnost. Vzhledem k velké podobnosti už tedy můžeme rovnou používat botanický název. [51]

---

[49] JANKO, Jan. *Carl von Liné*. [online]. 2007. [cit. 2025-07-08]. Dostupné z: https://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/carl-von-linne-1707-1778.pdf

[50] WILSTERMANN-HILDEBRAND, Maike. *Les noms botaniques des plantes : D'où viennent-ils et pourquoi existent-ils?* [online]. 2024. [cit. 2025-07-07]. Dostupné z: https://www.lubera.fr/journal/les-noms-botaniques-des-plantes-dou-viennent-ils-et-pourquoi-existent-ils-p5387#Beispiele-f-r-lateinische-Namen-und-ihre-Bedeutung

[51] COUPLAN, François. *Les plantes et leurs noms: histoires insolites*. Guide pratique. Versailles Cedex, France: Éditions Quæ, 2012. ISBN 978-2-7592-1800-4. s.6-7.

3 METODOLOGIE

Před samotným začátkem této bakalářské práce jsem nejprve musela uvážit, jakým směrem se bude práce ubírat a jak bude koncipován její praktický rámec. Po stanovení tématu práce, jež se týká lidového názvosloví rostlin, jsem začala s vyhledáváním různých botanických a etymologických slovníků a publikací. Podstatné pro mě byly především slovníky francouzské flóry a specializované příručky, které zachycují tradiční a lidová pojmenování.

Jelikož se práce zaměřuje na francouzské byliny, považovala jsem za nejlepší volbu vyhledat knihu, kde by byly zahrnuty nejběžnější a kulturně významné druhy rostlin, které se ve Francii tradičně vyskytují a pro které je doloženo více lidových názvů. Takovýto seznam 100 nejběžnějších rostlin Francie jsem nakonec našla v knize *Petit Larousse des plantes médicinales*. Následně jsem prováděla excerpci v této knize i v dalších pramenech — využila jsem také dílo Ambroise Gentila: *Dictionnaire étymologique de la flore française*, i když zde bylo lidových názvů méně. Současně jsem pro ověřování významů a variant využívala online korpusové slovníky, například TLFi (*Trésor de la langue française informatisé*) a další internetové zdroje. Už při těchto přípravných pracích jsem si všímala, z jakých lingvistických perspektiv budu francouzské lidové názvosloví bylin analyzovat.

Samotný proces psaní jsem zahájila teoretickou částí, kde jsem se snažím „připravit půdu“ pro následnou analýzu v praktické části a už v této fázi dávat teorii do souvislosti s tématem práce. Při sestavování korpusu lidových názvů bylin jsem kladla důraz na potenciál těchto názvů ilustrovat různé lexikálně-sémantické jevy, zejména metaforu, metonymii, polysémii či synonymii. Na základě těchto kritérií jsem vytvořila korpus, který obsahuje 27 lidových názvů a 33 botanických názvů. V botanické terminologii a právě u lidových názvů je běžné, že jeden lidový název může zastřešovat více botanických druhů (viz hyperonymie), proto se čísla neshodují. V praktické části je analyzuji z hlediska lexikálně-sémantické struktury, slovotvorných postupů, etymologického původu a frazeologických souvislostí. Výsledky zpracovávám do tabulek a přehledů, které umožňují sledovat motivaci, významové posuny i vzájemné vztahy mezi jednotlivými názvy. Tento přístup považuji za vhodný, protože propojuje teoretický rámec s reálným jazykovým materiálem.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části této práce se budu věnovat analýze vybraných lidových názvů bylin ve francouzštině. Pojem *byliny* zde používám v širším smyslu pro různé rostlinné druhy, včetně některých dřevin a keřů (například *laurier*). Analýza bude ukazovat, jak se v těchto lidových názvech odráží kulturní, symbolická a praktická motivace a jak se v nich projevují sémantické vztahy typické pro slovní zásobu. Každý z vybraných názvů budu zpracovávat pouze v těch rovinách, které jsou pro daný případ jazykově relevantní a přinášejí nový pohled — tedy od gramatických a lexikálně-sémantických charakteristik přes slovotvornou strukturu a etymologický vývoj až po případné frazeologické souvislosti. Takto strukturovaný přístup mi umožní ukázat, jakými jazykovými procesy lidová pojmenování bylin vznikají a jakým způsobem se udržují v jazyce i kultuře.

4.1 LEXIKÁLNÍ POLE PODLE MOTIVOVANOSTI

V této části práce analyzuji lidové názvy bylin z hlediska jejich zařazení do lexikálních polí, která jsou vymezena na základě společné motivační složky pojmenování. U každé zvolené byliny je popsána motivace, jež stojí za jejím lidovým názvem. Motivace se může zakládat například na podobnosti tvaru, barvy, přirovnání ke zvířeti či části těla, dále na účincích rostliny, nebo na symbolických a kulturních souvislostech. Přesné zařazení pojmenovávacích principů (např. metafora, metonymie) je podrobněji rozebráno v samostatné části práce. U každé byliny je v nadpisu uveden lidový název a v závorce za ním latinský botanický název, v samotném textu pak zmiňuji i to jak pojmenováváme bylinu česky.

4.1.1 Podle léčivých účinků a užití

Byliny jsou odpradávna používány v léčení různých nemocí a potíží, což zapříčinilo, že některé léčivé byliny dostaly pojmenování podle toho, jakou nemoc léčí, nebo jaký mají účinek. V této podkapitole si pár takových znázorníme.

Pissenlit ***(****Taraxacum officinale)*

Bylina si tento název *pissenlit* (v překladu *čůrat v posteli*) vysloužila díky svým diuretickým účinkům. Česky se jí říká pampeliška.[52]

[52] COUPLAN, François. *Les plantes et leurs noms: histoires insolites*. Guide pratique. Versailles Cedex, France: Éditions Quæ, 2012. ISBN 978-2-7592-1800-4. s.99

Herbe aux poux *(Pedicularis)*

Lidové označení této byliny (česky všivec) vychází z jejího tradičního užití – bylina se používala ve veterinární praxi proti vším, což se přímo odráží v jejím názvu – doslova bylina na vši.[53]

Herbe aux écrouelles *(Scrophularia)*

Název *herbe aux écrouelles* je motivován léčivým účinkem rostliny proti onemocnění *écrouelles/scrofule* (česky krtičnatost), neboli tuberkulóze lymfatických uzlin na krku.[54]

4.1.2 Zvířata

Následující výčet bylin je zařazen do kategorie zvířata, neboť každá bylina zde je motivována nějakým zvířetem.

Chèvrefeuille ***(****Lonicera caprifolium)*

Název *chèvrefeuille* (česky *zimolez*) je motivován slovy chèvre (koza) a feuille (list). Tento název může být interpretován dvěma způsoby: buď odkazuje na to, že kozy mají rády listy této rostliny[55], nebo že listy zimolezu svým šplhavým růstem připomínají způsob, jakým se kozy pohybují po skalách.[56]

Coquelicot *(Papaver rhoeas*)

Toto pojmenování je motivováno kohoutem, konkrétně jeho červeným hřebínkem. V češtině známe tuto bylinu pod názvem *Vlčí mák*.[57]

Dent-de-lion ***(****Taraxacum officinale)*

Název *dent-de-lion* (česky pampeliška) vznikl na základě metafory – listy této rostliny připomínají tvarem lví zub.

---

[53] FERRARI, Jean Patrick.*Dictionnaire étymologique de la flore française.* Éditions LECHEVALIER S.A.R.L. 120, boulevard Saint-Germain, Paris,1984. ISBN 2720505188. s. 94

[54] COUPLAN, François. *Les plantes et leurs noms: histoires insolites*. Guide pratique. Versailles Cedex, France: Éditions Quæ, 2012. ISBN 978-2-7592-1800-4. s.115

[55] GENTIL, Ambroise. *Dictionnaire étymologique de la flore française*. Paris : P. Lechevalier, 1923.(s.127)

[56] *Chèvrefeuille (Lonicera) : définition, propriétés et bienfaits*. [online]. [cit. 2025-07-07]. Dostupné z: https://www.aroma-zone.com/page/chevrefeuille-definition-proprietes-bienfaits.

[57] COUPLAN, François. *Les plantes et leurs noms: histoires insolites*. Guide pratique. Versailles Cedex, France: Éditions Quæ, 2012. ISBN 978-2-7592-1800-4. s.49

Oreille-de-souris *(Hieracium pilosella, Myosotis scorpioides)*

Bylina s lidovým názvem *oreille de souris* , česky chlupáček zední (Hieracium pilossela) a pomněnka (Myosotis scorpioides), byl motivován tím, že jeho okvětní lístky, a listy s chloupky připomínají myší ucho. Podíváme-li se na obě tyto byliny můžeme si všimnout, že jejich listy jsou pokryty chloupky, připomínající myší srst. Toto pojmenování označuje více rostlin na základě této motivovanosti. [58]

4.1.3 Části těla

Zde uvádím lidová jména bylin, ve kterých se vyskytuje vždy jedna část těla.

Dent-de-lion *(Taraxacum officinale)*

Tento název byl již zmíněn výše u zoomorfní motivace, zde je ale klíčová motivace částí těla. Okraje listů jsou totiž tvarovány ve tvaru zubů, což je zde hlavní sémantický prvek.

Oreille-de-souris *(Hieracium pilosella, Myosotis scorpioides)*

Opět se vracím k bylině *oreille-de-souris* (myší ucho) , tentokrát v kategorii části těla, neboť její okvětní lístky a listy připomínají právě tvar ucha, konkrétně myšího.

Sourcil-de-Vénus *(Achillea millefollium)*

Zde se setkáváme s jednou synonymní variantou *Millefeuile* (česky *řebříček*). Pojmenování Sourcil-de-Vénus, v překladu Venušino obočí, si bylina vysloužila díky hustému pokrytí úzkými listy, které připomíná obočí. [59]

4.1.4 Tvar listů nebo květů

Dalším motivačním aspektem je tvar listů nebo květů.

Bouton d´or *(Ranunculus acris)*

Pojmenování složené z bouton (knoflík) a d´or (zlatý) je motivované tvarem květu, který připomíná kulatý knoflík. Tato podoba je patrná především při pohledu na květ zepředu. V češtině známe *Ranunculus acris* pod označením Pryskyřník prudký.[60]

---

[58] ANĐELIĆ, Milena. *Quelques composés phytonymes*. Филолошки преглед. - Vol. 47, No. 2 2020. ISSN 0015-1807. (s.103)

[59] COUPLAN, François. *Les plantes et leurs noms: histoires insolites*. Guide pratique. Versailles Cedex, France: Éditions Quæ, 2012. ISBN 978-2-7592-1800-4.s. (s.18)

[60] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

Millefeuille (*Achillea millefolium)*

Tento název, který lze přeložit jako ,, tisíc listů“ či, tisícilistý“ (v češtině známý jako řebříček), je motivován vzhledem listů rostliny – ty jsou hluboce dělené a působí dojmem množství drobných lístků.[61]

Millepertuis (*Hypericum perforatum*)

Název *millepertuis* (česky třezalka tečkovaná) znamená doslova tisíc děr, což je dáno tím, že listy mají drobné tečky (průsvitné žlázky) a tak vypadají jako děrované. Lidový název byliny je tedy motivován vzhledem svých listů.[62]

4.1.5 Barva

Barvy jsou podstatnou součástí světa, který nás obklopuje. Nelze se proto co , divit že se jimi mnozí lidé motivovali k pojmenovávání rostlinné říše.

Bouton d´or *(Ranunculus acris)*

Pojmenování, jež nese v názvu zlatou barvu, bylo motivováno zářivě žlutou barvou, která působí jako „zlato“. Česky známe *bouton d´or* (zlatý knoflík) pod názvem Pryskyřník prudký. U této byliny spatřujeme motivaci kombinovanou i s tvarem květu.

4.1.6 Náboženské a mýtické odkazy

Zde se zaměřuji na ty názvy rostlin s náboženskou či mýtickou tématikou. Odrážejí symbolické a kulturní významy, jež byly ve společnosti přisuzovány.V tradičním myšlení se rostliny často spojovaly s božstvy, svatými, rituálními obřady či nadpřirozenými silami.

Sourcil-de-Vénus (*Achillea millefolium*)

Opět se zde dostávám k bylině *sourcil-de-Vénus* (česky řebříčkek) , tentokrát je však nutno dodat že toto pojmenování je motivováno nejen obočím, ale především Venuší, bohyní krásy a lásky.

Herbe-de-la-Saint-Jean (*Hypericum perforatum*)

---

[61] GENTIL, Amb. *Dictionnaire étymologique de la flore française*. Encyclopédie pratique du naturaliste. Paris: Paul Lechevalier, 1923.(s.2)
[62] DEBUIGNE, Gérard a COUPLAN, François. *Petit Larousse des plantes médicinales*. Paris: Larousse, 2009. ISBN 978-2035838810.(s.98)

Jedno ze synonym pro třezalku tečkovanou je *herbe de la Saint-Jean* (v překladu bylina svatého Jana), je motivováno svátkem svatého Jana. Vychází z tradičního rituálu sběru a pálení této byliny, který připadal na svátek sv. Jana (24.června). Bylina měla takto nejvyšší ochrannou moc proti duchům.[63]

Chasse-diable ***(****Hypericum perforatum)*

Tento další název pro třezalku tečkovanou, v doslovném překladu je motivován tradiční lidovou vírou, že má ochrannou moc proti zlým duchům a negativním vlivům.[64]

4.2 LEXIKÁLNĚ-SÉMANTICKÁ ROVINA

V této části sleduji, jakými sémantickými procesy a vztahy vybrané názvy bylin prostupují, a jaký jazykový obraz světa se v nich odráží. Zabývám se především metaforou, metonymií, polysémií, hyponymií, hyperonomií , synonymií a konotacemi. Tyto vztahy a procesy jsou ilustrovány na vybraných francouzských lidových názvech.

4.2.1 Metafora a metonymie

V této části rozdělím lidové názvy bylin, podle dat zpracovaných v kapitole *4.1 Lexikální pole podle motivovanosti*, na metonymické a metaforické. O tom, jestli jsou přenesená pojmenování obrazná, či na základě vnitřní souvislosti rozhoduji podle získaných informací o motivovanosti lidových pojmenování. Pro větší přehlednost to ilustruji v tabulce:

LIDOVÝ NÁZEV	**DOSLOVNÝ PŘEKLAD**	**MOTIVACE**	**DRUH VZTAHU**
Dent-de-lion	lví zub	listy připomínající tvarem lví zub	metafora
Oreille-de-souris	myší ucho	listy připomínající tvarem myší ucho	metafora
Sourcil-de-Vénus	Venušino obočí	listy připomínající tvarem obočí + odkaz na Venuši	metafora

[63] ROGGEN-CRAUSAZ, Cathy. *Herbe de la Saint-Jean ou« chasse-diable»: le millepertuis et ses vertus*. [online]. [cit. 2025-07-08]. Dostupné z: https://www.illustre.ch/magazine/herbe-de-la-saint-jean-ou-chasse-diable-le-millepertuis-et-ses-vertus-387129

[64] DEBUIGNE, Gérard a COUPLAN, François. *Petit Larousse des plantes médicinales*. Paris: Larousse, 2009. ISBN 978-2035838810.(s.98)

Bouton d´or	zlatý knoflík	květy připomínající tvarem knoflí + sytě žlutá barva	metafora
Millepertuis	tisíc děr	listy mající drobné průhledné tečky	metafora
Millefeuille	tisíc listů	listy připomínající tvarem velké množství malých listů	metafora
Coquelicot	kohoutek	Květ připomínající barvou kohoutí hřebínek	metafora
Chèvrefeuille	kozí list	potrava kozy	metonymie
Herbe-aux-poux	bylina na vši	účinek proti vším	metonymie
Herbe de la Saint-Jean	bylina svatého Jana	doba sběru	metonymie
Chasse – diable	odhánět ďábla	ochrana před zlými duchy a energiemi	metonymie
Herbe-aux-écroulles	bylina proti skrufulóze	účinek proti nemoci zvané krtičnatost	metonymie
Pissenlit	čůrat v posteli	diuretické účinky	metonymie

Shrnutí:

Metaforické názvy často využívají analogii s tvary, barvou nebo strukturou částí rostlin: například *dent-de-lion* (lví zub) nebo *oreille-de-souris* (myší ucho) poukazují na výraznou vizuální podobnost listů s konkrétními objekty. To dokládá, praktičnost lidové nomenklatury, jež má tendenci přetvářet botanickou realitu do snadno zapamatovatelných obrazů. Metonymické názvy naopak dokumentují praktický, funkční vztah člověka k rostlinám. Například *herbe-aux-poux* nebo *pissenlit* odkazují na účinky. To potvrzuje, že lidová pojmenování nejsou nahodilá, ale často vznikají teprve na základě reálné zkušenosti mluvčích s použitím dané byliny.

4.2.2 Polysémie

Zde se na bylinách vybraných z mého korpusu lidových názvů snažím ilustrovat ty, které jsou polysémické, a lze u nich najít vícero významů. Pro vyhledávání dalších významů jsem využila TLFi. Mezi takové byliny patří:

Millefeuile

Není to jen metaforický název byliny, která má tisíce listů, jelikož *millefeuile* označuje i jiného referenta. Tím je dezert z listového těsta, který je díky velkému množství slabých vrstev těsta pojmenován na základě obrazné podobnosti metaforicky pojmenován názvem *millefeuille*. Zajímavé je, že obě oblasti sdílejí stejný motiv vrstvení / členění.

Coquelicot

Odkazuje jak k bylině, tak k barvevnému odstínu, protože *rouge coquelicot* označuje jasně červenou barvu. Ve slangovém významu znamená *oeil coquelicot* monokl. Může také označovat cukrovinku červené barvy.[65] Je to i hovorový výraz pro menstruaci.[66] Pokud se nad tímto zamyslíme, je vidět že společným motivem je zde červená barva.

Oseille

Jedním z významů je ten botanický, který se váže ke kyselé rostlině (česky šťovík). Dále se používá v argotu ve smyslu *peníze* (prachy) – *avoir de l´oseille.*

Shrnutí

Na ilustrovaných lidových názvech se ukazuje, jak se jejich původní význam může posouvat i do jiných sfér, například od botaniky ke gastronomii (*millefeuille*). Společným rysem je rozšiřování významu na základě obrazné podobnosti — motiv vrstvení u *millefeuille* nebo červená barva u *coquelicot*. Vznik polysémie tak spojuje princip jazykové ekonomie s obohacováním slovní zásoby o nové významy.

[65] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-09]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

[66] *Lingea*. [online]. [cit. 2025-07-09]. Dostupné z: https://slovniky.lingea.cz/francouzsko-cesky/coquelicot

4.2.3 Synonymie

Zde uvádím synonyma lidových pojmenování bylin vztahující se k jednomu referentu (botanickému názvu). Synonyma dokládají varianty, v nichž se stejný druh může v různých regionech nebo mluveném úzu vyskytovat. Bývají často motivovány rozdílným obrazem nebo funkčním hlediskem.

Botanický název	**Lidový název (synonymum)**
Taraxacum officinale	pissenlit, dent-de-lion
Hypericum perforatum	millepertuis, herbe-de-la-Saint-Jean, chasse-diable
Achillea millefolium	millefeuille, sourcil de Vénus, herbe-au-charpentier, Achillée
Vaccinum myrtillus	airelle, myrtille, brimbelle
Arctostaphylos uva-ursi	buserole, raisins d´ours, petit buis

Shrnutí

Z předložené tabulky je patrné, že jeden botanický druh může mít více synonymních lidových názvů, které se liší regionálně nebo podle motivace. Například *Hypericum perforatum* je známé jako *millepertuis*, *herbe-de-la-Saint-Jean* nebo *chasse-diable*, což odráží jednak vzhled listů, jednak mystickou funkci ochrany. Některá synonyma (*airelle*, *myrtille*, *brimbelle*) ukazují regionální varianty.

4.2.4 Hyperonymie a hyponymie

V lidovém názvosloví lze najít i hierarchické vztahy, které ukazují, jak se obecné označení může vztahovat na vícero rostlinných druhů. Ilustruji zde vztah lidového názvu, které je hyperonymem, vůči ostatním druhům (zapsané univerzálními latinskými vědeckými názvy), které zde mají roli hyponym (slov podřadných). Ukazuje to na pružnost a někdy i nejednoznačnost lidového pojmenovávání, které často neodpovídá přísné botanické klasifikaci. Pro lepší přehlednější znázornění vztahů využívám tabulku. Nutno dodat, že tabulka neobsahuje vyčerpávající seznam všech homonym k danému lidovému názvu. Z hlediska lingvistické analýzy nás zajímá především skutečnost, že se lidové názvy bylin nacházejí v hierarchickém

vztahu. Údaje pro tuto tabulku jsem čerpám primárně v knize *Les plantes et leurs noms: histoires insolites*. [67]

Hyperonymum (lidový název)	**Hyponyma (vědecké názvy)**	**Poznámky**
Laurier	*Laurus nobilis* *Nerium oleander* *Prunus laurocerasus*	- označuje 3 rozlišné rody rostlin - pro různé aromatické nebo stálezelené keře
Herbe de la Saint-Jean	*Hypericum perforatum* *Artemisia vulgaris* *Verveine officinale* *Lierre terrestre*	- pojem Herbe de la Saint-Jean zastřešuje několik bylin sbíraných rituálně na svátek sv. Jana[68]
Airelle	*Vaccinium myrtillus* *Vaccinium uliginosum* *Vaccinium vitis-idaea*	- označení pro stejný rod
Glaïeul	*Gladiolus communis* *Gladiolus italicus* *Gladiolus segetum* *Gladiolus illyricus*	- označení pro stejný rod
Thym	*Thymus vulgaris* *Thymus serpyllum*	- označení pro stejný rod
Ortie	*Urtica dioica* *Urtica urens* *Urtica pilulifer* *Lamium blanc* *Lamium purpurum* *Lamium maculatum* *Lamium galeobdolon* *Galeopsis tetrahit*	- název pro rod *urtica*, ale označuje i rostliny 2 dalších rodů na základě obrazné podobnosti

[67] COUPLAN, François. *Les plantes et leurs noms: histoires insolites*. Guide pratique. Versailles Cedex, France: Éditions Quæ, 2012. ISBN 978-2-7592-1800-4.
[68] COQUILLAT, Marcel. *Les Herbes de la Saint-Jean.. In*: *Bulletin mensuel de la Société linnéenne de Lyon*, *15e année, n°7, septembre.* [online]. 1946. [cit. 2025-07-05]. s. 47-48 Dostupné z: https://www.persee.fr/doc/linly_0366-1326_1946_num_15_7_8273

Oreille-de-souris	*Hieracium pilosella, Myosotis scorpioides*	- 2 rody, vizuální podobnost

Shrnutí

Na základě této tabulky zjištujeme podle jakých rysů lidé pojmenovávají několik referentů jedním lidovým názvem. Ten může být nadřazen v rámci jednoho rodu, kde se jednotlivé liší druhovým jménem třeba podle výskytu, barvy, vzhledu, jako např. u *Glaieul, Airelle*. Dalším variantou je, že lidé nadřadili lidový název různým botanickým rodům na základě jejich vzájemné podobnosti např. *Ortie*. Zcela odlišný je případ pojmenování herbe de la saint-jean , který seskupuje různé byliny na základě rituálního sběru. Nelze opomenout i laurier, u kterého se ovšem ekonomie jazyka příliš nevplácí. Jedovatý keř *Nerium oleander* a při vaření využívaný *Laurus nobilis* by mohli být nešťastně zaměněny pod jménem *laurier*.

4.2.5 Konotace

Konotace lidových názvů odrážejí hodnotící postoj, kulturní symboliku nebo pověru, která se k bylině váže. Pro výčet následujících konotací využiji motivovanosti bylin, které zmiňuji v předchozích analýzách (tabulkách) a informací z etymologických slovníků (např. *Trésor de la langue française informatisé* – TLFi).

Botanický název	**Lidový název**	**Konotace**
Achillea millefolium	Millefeuille	listy, vrstvení
Achillea millefolium	Sourcil-de-Vénus	krása, ženskost
Hypericum perforatum	Chasse-diable	magie, odhánění zla
Hypericum perforatum	Herbe-de-la-Saint-Jean	rituál, svatojánská bylina, 24. červen
Hypericum perforatum	Millepertuis	díry, propustnost
Laurus nobilis	Laurier	sláva, úspěch, věnec
Papaver rhoeas	Coquelicot	kohout, červená barva

Rumex acetosa	Oseille	kyselost, slangově peníze
Taraxacum officinale	Dent-de-lion	lev, síla, dravost
Taraxacum officinale	Pissenlit	diuretický účinek, pročištění,
Urtica dioica	Ortie	pálení, žahavost

Shrnutí

S lidovými názvy se pojí různé konotace, které jsou odrazem motivovanosti. V tabulce jsou uvedena 3 lidová pojmenování pro 1 referenta *Hypericum perforatum.* Na tomto příkladu můžeme spatřit že každý lidový název může vyvolávat rozlišné konotace.

4.3 ETYMOLOGICKÁ ROVINA

V této části se zaměřím na původ vybraných lidových názvů bylin. Část z nich si zachovala svůj původní význam, jiné se vyvíjely v čase pod vlivem lidové etymologie, nebo byly převzaty z cizího jazyka. Původ slova často odhaluje kulturní a historické souvislosti, které stály u zrodu názvu a motivovaly jeho používání. V rámci této roviny se proto budu snažit doložit i vývoj významu a případné nahrazení původního etymonu, pokud k němu došlo. Tato část tak navazuje na teoretické ukotvení pojmu etymologie a prakticky ukazuje, jakým způsobem se jazykově zkoumá původ lidových jmen rostlin.

Coquelicot

Tento název se datuje od roku 1545 ve formě *coquelicoq.* Vznikl z *cocorico ,* které vzniklo onomatopoicky podle zvuku kokrhání kohouta, a už ve 14. století (1339) významově odkazovalo na kohouta, a používalo se jako název pro rostlinu s barvou hřebínku kohouta.

Origan

Tento název je doložen od 13. století a pochází z latinského *origanu m,* které je převzato z řečtiny (jeho význam byl *ten, kdo se těší na hoře*), což souvisí s tím, že tato rostlina rostla na slunných horských svazích[69].

[69] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-08]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

Chèvrefeuille

Pochází z latinského *caprifolium ,složené z capraea (koza) a folium (list)*[70]. Poprvé je název doložen jako *chievrefeuil* kolem roku 1180. Dnešní chèvrefeuille se užívá od roku 1680. Pojmenování odkazuje na představu, že rostlinu rády spásají kozy, nebo na její popínavý způsob růstu.[71]

Ortie

Francouzský název *ortie* (kopřiva) je doložen již od počátku 12. století ve formě *orthie*.[72] Slovo pochází z latinského *urtica*, které je odvozeno od slovesa *urere* (*pálit*), což odkazuje na schopnost kopřivy „popálit" kůži. Má na sobě tzv *poils urticants* (žahavé chloupky).[73]

Laurier

Název *laurier* je doložen od 12. století a pochází z lat. *laurus,* odkud se vyvíjel přes starofrancouzské *lor, laur*. Se slovem souvisí i odvozeniny laureát a baccalauréat, které odkazují na symbolické korunování vavřínem.[74]

Millefeuille

Název *Millfeuille* je doložen od 13.století (1264-1265) a pochází z lat. *Millefolium (tisíc listů),* což je sémantický kalk z řečtiny, označující vodní a poemní druhy rostlin. Ve francouzštině se ustálil tvar podle slov *mille* a *feuille*, což odkazuje na jemně dělené listy.[75]

Glaïeul

Název *glaïeul* (česky mečík) je doložen již od 12. století ve starofrancouzských podobách (*glaviuz*, *glagous*, *glaiol*) a pochází z latinského zdrobněliny *gladiolus* (mečík), odvozené od *gladius* (meč). Toto pojmenování vychází z výrazné vizuální podobnosti listů rostliny s

---

[70] GENTIL, Ambroise. *Dictionnaire étymologique de la flore française*. Paris : P. Lechevalier, 1923. s.128
[71] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-08]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi
[72] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-08]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi
[73] GENTIL, Ambroise. *Dictionnaire étymologique de la flore française*. Paris : P. Lechevalier, 1923. s. 232
[74] PICOCHE, Jacqueline. *Dictionnaire étymologique du français*. Les usuels. Paris : Dictionnaires Le Robert, 2002. ISBN 2-85-036869-5. (s.316)
[75] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

čepelemi meče – listy jsou dlouhé, úzké a špičaté. Etymologie tedy dokládá, jak tvar listů ve tvaru čepele motivoval vznik lidového názvu, který se udržel až do současnosti.[76]

Millepertuis

Tento název je doložen již od roku 1539 a vznikl jako složením *mille* (tisíc) a *pertuis* (otvor). Pojmenování přímo odkazuje na vizuální znak listů této byliny — listy jsou posety drobnými průsvitnými tečkami, které vypadají jako tisíce malých otvorů. Tento obraz je natolik výrazný, že se stal hlavním motivačním rysem lidového názvu.

4.4 SLOVOTVORNÁ ROVINA

Z pohledu slovotvorných postupů budu vybrané byliny členit do tabulky, ve které u každého pojmenování rozliším, jak bylo vytvořeno z hlediska slovotvorby. Tím myslím, jestli se jedná o kompozici, derivaci, kalk, přejímku. Logicky tak propojím slovotvorbu s daty získanými analýzou původů lidových názvů v kapitole *4.3 Etymologie.*

Lidový název	Způsob tvoření	Popis slovotvorby	Motivace	Původ
Coquelicot	derivace (onomatopoie)	z cocorico	kokrhání kohouta	fr. onomat. sl. cocorico
Millefeuille	kompozitum + kalk	mille + feuille	drobné listy	lat.millefolium
Millepertuis	kompozitum	mille + pertuis	drobné otvory na listech	francouzské kompozitum
Chèvrefeuille	kompozitum + kalk	chèvre + feuille	kozí list (kozy ho spásají)	lat. caprifollium
Ortie	přejímka	urtica → ortie	žahat	lat. urere
Laurier	přejímka	laurus →laurier	symbolická funkce vavřínu	lat. laurus

[76] *TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé*. [online]. 2002. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

Glaïeul	přejímka	gladiolus→glaïeul	list připomínající tvarem meče	lat. gladius
Origan	přejímka	lat.origanum→origan	místo růstu na horách	řec. oros+ganos

4.5 FRAZEOLOGIE

V této kapitole se věnuji ustálenými slovními spojeními, obsahující vybrané byliny. Tyto frazémy se vyskytují ve francouzské mluvě. Tyto výrazy často vyjadřují obrazné významy, které se od původního významu liší, a odrážejí kulturní představy a symboliku spojenou s danou rostlinou. Frazeologismy dokládám na konkrétních příkladech, kde uvádím jejich význam, případně stručně vysvětluji jejich motivační základ.

Pissenlit

Známá bylina se vyskytuje také ve spojení *manger les pissenlits par la racine.* To by se dalo přeložit jako *jíst pampelišky kořenem napřed* ve významu být mrtvý, pod drnem.

Ortie

Tato bylina (česky kopřiva) je známá díky tomu, že žahá. Ve frazeologii se vyskytuje v *jeter le froc aux orties*, což znamená vzdát se něčeho. *Froc* znamená mnišská kutna, čili vzdát se syna, nebo tedy mnišské kutny (řádu) si lze vysvětlit jako zříct se něčeho důležitého, tím že jej hodíme do kopřiv.

Laurier

Laurier nalezneme v několika ustálených spojeních, odkazujících na symboliku vítězství a slávy z antických tradic korunování vavřínovým věncem. Například *cueillir des lauriers* (sklízet vavříny) znamená dosáhnout úspěchu nebo slávy. Dále pak *s'endormir sur ses lauriers* (usnout na vavřínech) vyjadřuje stav, kdy se člověk spokojí s úspěchem a dále neusiluje o nové výsledky. Podobně *se reposer sur ses lauriers* (odpočívat na vavřínech) odkazuje na zasloužený odpočinek po dosažení úspěchu. *Flétrir ses lauriers* (zvadnout své vavříny) znamená ztratit dřívější slávu. Tyto frazémy dokládají, jak se původní botanický význam rozšířil a zakořenil v jazyce jako bohatý zdroj obrazných vyjádření.

Oseille

Ve francouzštině se s názvem *oseille* pojí i ustálený lidový frazém *la/le faire à l'oseille* , který znamená snažit se někoho obalamutit, ohromit nebo podvést.

Shrnutí

Z uvedených příkladů je patrné, že se lidové názvy bylin ve francouzštině staly součástí bohaté frazeologické zásoby. Tato ustálená slovní spojení dokládají, jak se původně konkrétní významy rostlin rozšiřovaly o obrazné a kulturně podmíněné významy. Frazeologismy s motivem bylin odhalují nejen jazykovou kreativitu, ale také hlubší vztah mezi člověkem, přírodou a kolektivní představivostí. Je zajímavé sledovat, jak se výrazy dostávají do jiných významových sfér jako např. u *oseille.* Další zajímavostí je, že význam slova *laurier* (vavřín) stále symbolizuje úspěch a slávu. V češtině také říkáme *usnout na vavřínech* ve stejném smyslu.

5 ZÁVĚR

Cílem této baklářské práce bylo předložit lexikologickou studii na základě analýzy, provedené na francouzských lidových názvech bylin. Na základě zvolých názvů jsem měla doložit, jakými lexikálně-sémantickými, slovotvornými a etymologickými procesy prostupují. Podařilo se mi tento cíl naplnit díky dostupným pramenům, ze kterých jsem sbírala informace, a následně je dokládala k jednotlivým názvům a zpracovávala do tematických tabulek.

V praktické části jsem na vzorku vybraných názvů prokázala, že francouzské lidové pojmenování bylin je silně založeno na kulturní, symbolické i praktické motivaci. Dokládám to metaforickými a metonymickými pojmenováními. Tudíž se prokázalo, že lidé pojmenovávali byliny na základě podnětů a zkušeností, jako např. používáním bylin v léčitelství, rituálních a kulturních aspektech. Tím se dostáváme k závěru, že lidová nomenklatura bylin nevznikala arbitrárně. Ukázali jsme si, jak provázané jsou jednotlivé názvy z hlediska sémantických vztahů, především synonymie, hyperonymie a polysémie. Významným zjištěním je rovněž to, jak lidová jména rostlin souvisejí s principem jazykové ekonomie, tedy se snahou mluvčích pojmenovávat jednoduše, výstižně a srozumitelně.

Součástí práce bylo i porovnání lidových a vědeckých názvů rostlin. Z tohoto srovnání vychází najevo, že zatímco vědecká terminologie slouží především odborné klasifikaci, pro běžného mluvčího může být méně praktická. Naopak lidová jména vycházejí z přímé zkušenosti a tradiční znalosti komunity, díky čemuž zůstávají živou součástí jazykového i kulturního dědictví. Tento význam lidové nomenklatury se potvrzuje i tím, že se některé názvy staly součástí frazeologie a přenesly se do ustálených rčení či přirovnání, která dodnes obohacují běžnou komunikaci. Během analýzy došlo k utvrzení v tom, že jakkoliv jsou pro nás botanická lidová pojmenování z kulturního a jazykovědného zajímavá, tak mají i své úskalí. Pokud označují referenty různých botanických rodů a druhů, vytrácí se preciznost a přesnost. Jinými slovy s pomocí vědeckých botanických názvů bychom stěží zaměnily 2 odlišné byliny (referenty).

Pro zpracování práce jsem postupovala systematicky, a snažila jsem se zvolit taková jména, která umožňovala dobře ilustrovat lingvistické jevy, o které jsem se v definicích v teoretické části opírala, a zároveň aby byla dostatečně doložitelná. U několika kapitol jsem logicky vyhodnotila, že bude lepší zařadit příslušné názvosloví získané informace systematicky rozřadit do tabulek. Celkově to tak vede k větší přehlednosti analýzy.

V závěru je nutno poznamenat, že lidové názvosloví rostlin není pouhým archaickým přežitkem, ale významným svědectvím o tom, jak se jazyk vyvíjí a přizpůsobuje potřebám svých mluvčích. Tato práce může být podnětem k dalšímu výzkumu, například rozšíření korpusu o regionální dialektální varianty, porovnání s názvoslovím v jiných románských jazycích nebo hlubší analýze konkrétních sémantických polí.

Doufám, že tato práce poskytla podněty k zamyšlení nad tím, jakou roli lidová jména bylin stále hrají nejen v jazyce, ale i v našem vztahu k přírodě a tradicím.

6 RÉSUMÉ

Le mémoire de licence traite de la nomenclature populaire française des plantes médicinales d'un point de vue linguistique. Les noms de plantes folkloriques ont été choisis comme un élément précieux du patrimoine linguistique et culturel, car ils reflètent les modes de vie traditionnels, l'observation de la nature et la pensée propre à la communauté. L'objectif de ce mémoire est de montrer quels processus lexico-sémantiques, de formation des mots et étymologiques interviennent dans la création de la nomenclature populaire et si ces noms reflètent des motivations culturelles et symboliques ou s'il s'agit d'expressions purement arbitraires désignant des référents, en l'occurrence des plantes médicinales.

La partie théorique définit les concepts de base liés au vocabulaire, aux champs lexicaux et aux relations sémantiques qui aident à comprendre comment les noms de plantes folkloriques sont structurés et motivés. Des relations clés telles que la métaphore, la métonymie, la synonymie, l'hyperonymie, la polysémie et la connotation ont été expliquées. Le rôle des caractéristiques linguistiques et les principes de motivation ou d'arbitraire ont également été mis en évidence.

La partie pratique porte sur l'analyse d'un corpus soigneusement sélectionné. Il comprend 27 noms vernaculaires et 33 noms scientifiques latins, qui ont été analysés du point de vue lexico-sémantique, de la formation des mots, de l'étymologie et de la phraséologie. Cette analyse a confirmé que les noms populaires reflètent le symbolisme culturel, la guérison traditionnelle ou l'utilisation rituelle des plantes. Les résultats ont montré que la motivation des noms est souvent figurative et basée sur un transfert métaphorique ou métonymique. En même temps, il a été confirmé dans la pratique que le principe d'économie linguistique conduit les gens à choisir des noms simples, concis et faciles à comprendre.

L'étude compare les noms vernaculaires et scientifiques des plantes médicinales. Cette comparaison montre que si la terminologie scientifique est utilisée pour une classification précise, la nomenclature populaire, qui est basée sur l'expérience directe et les connaissances traditionnelles des communautés, est plus pratique pour le locuteur commun. Certains noms sont même devenus partie intégrante de la phraséologie et ont été transférés dans des expressions établies qui sont encore utilisées aujourd'hui.

En conclusion, la nomenclature populaire des herbes n'est pas une simple relique du passé, mais un témoignage vivant de la manière dont la langue s'adapte et se façonne en fonction des besoins de ses utilisateurs.

SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

Seznam literatury

COUPLAN, François. *Les plantes et leurs noms: histoires insolites*. Guide pratique. Versailles Cedex, France: Éditions Quæ, 2012. ISBN 978-2-7592-1800-4.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 3., dopl. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0.

ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3.

ČERNÝ, Jiří a HOLEŠ, Jan. *Sémiotika*. Praha: Portál, 2004. ISBN 8071788325.

DEBUIGNE, Gérard a COUPLAN, François. *Petit Larousse des plantes médicinales*. Paris: Larousse, 2009. ISBN 978-2035838810.

FERRARI, Jean Patrick. *Dictionnaire étymologique de la flore française.* Éditions LECHEVALIER S.A.R.L. 120, boulevard Saint-Germain, Paris,1984. ISBN 2720505188.

GENTIL, Ambroise. *Dictionnaire étymologique de la flore française*. Paris : P. Lechevalier, 1923.

PICOCHE, Jacqueline. *Dictionnaire étymologique du français*. Les usuels. Paris : Dictionnaires Le Robert, 2002. ISBN 2-85-036869-5.

ANĐELIĆ, Milena. *Quelques composés phytonymes*. Филолошки преглед. - Vol. 47, No. 2 2020. ISSN 0015-1807.

SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*. 3. vyd., upr. Přeložil František Čermák. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1568-6.

Seznam internetových zdrojů

BAILLAUD, Lucien. *Nomenclature botanique : noms des plantes en duo par Lucien Baillaud. Le Journal de Botanique.* [online]. 2024. [cit. 2025-07-06]. Dostupné z: https://www.persee.fr/doc/jobot_1280-8202_2012_num_57_1_1145

BOZDĚCHOVÁ, Ivana. *Kompozice.* [online]. 2017 [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KOMPOZICE

BOZDĚCHOVÁ, Ivana. *Terminologie*. [online]. 2017 [cit. 2025-07-06]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/TERMINOLOGIE

COQUILLAT, Marcel. *Les Herbes de la Saint-Jean.. In*: *Bulletin mensuel de la Société linnéenne de Lyon*, *15e année, n°7, septembre.* [online]. 1946. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.persee.fr/doc/linly_0366-1326_1946_num_15_7_8273

HLADKÁ, Zdeňka. *LEXIKON. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-06]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/LEXIKON

HLADKÁ, Zdeňka. *POJMENOVÁNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-10]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/POJMENOV%C3%81N%C3%8D

HLADKÁ, Zdeňka a DOČEKAL, Mojmír. *SYNONYMIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-06]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/SYNONYMIE

HLADKÁ, Zdeňka a VAŇKOVÁ, Irena. *KONOTACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-06]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KONOTACE

Chèvrefeuille (Lonicera) : définition, propriétés et bienfaits. [online]. [cit. 2025-07-07]. Dostupné z: https://www.aroma-zone.com/page/chevrefeuille-definition-proprietes-bienfaits.

JANKO, Jan. *Carl von Liné*. [online]. 2007. [cit. 2025-07-08]. Dostupné z:

https://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/carl-von-linne-1707-1778.pdf

JANYŠKOVÁ, Ilona. *LIDOVÁ ETYMOLOGIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/LIDOVÁ ETYMOLOGIE

KAPRÁLIKOVÁ, Ivana. *Aspekty jazykovej ekonómie*. [online]. Bratislava, 2015. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/357831903_Aspects_of_linguistic_economy

KARLÍKOVÁ, Helena. *ETYMOLOGIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/ETYMOLOGIE

Lingea. [online]. [cit. 2025-07-09]. Dostupné z: https://slovniky.lingea.cz/francouzsko-cesky/coquelicot

NEBESKÁ, Iva. *JAZYKOVÁ NORMA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/JAZYKOVÁ NORMA

NEKULA, Marek. *METAFORA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/METAFORA

NEKULA, Marek. *ZNAK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. 2017. [cit. 2025-06-29]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/ZNAK

PAR, Isabelle C. *Les différents noms des plantes.* [online]. 2022. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://www.gerbeaud.com/jardin/decouverte/differents-noms-plante,1868.html

ROGGEN-CRAUSAZ, Cathy. *Herbe de la Saint-Jean ou« chasse-diable»: le millepertuis et ses vertus*. [online]. [cit. 2025-07-08]. Dostupné z: https://www.illustre.ch/magazine/herbe-de-la-saint-jean-ou-chasse-diable-le-millepertuis-et-ses-vertus-387129

Synecdoque (figure de style): Définition et exemples. [online]. 2024. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: https://quillbot.com/fr/blog/figures-de-style/acrostiche/

TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé. [online]. 2002. [cit. 2025-07-05]. Dostupné z: http://www.atilf.fr/tlfi

WILSTERMANN-HILDEBRAND, Maike. *Les noms botaniques des plantes : D'où viennent-ils et pourquoi existent-ils?* [online]. 2024. [cit. 2025-07-07]. Dostupné z: https://www.lubera.fr/journal/les-noms-botaniques-des-plantes-dou-viennent-ils-et-pourquoi-existent-ils-p5387#Beispiele-f-r-lateinische-Namen-und-ihre-Bedeutung